

Annika PASANEN (Inari)

Karjalan kielen nykytila ja tulevaisuus

Kirjoitus pohjautuu Suomalais-Ugrilaisessa Seurassa 15. lokakuuta 2004 pidettyyn esitelmään.

1. Karjalaisuuden kultamaa – aina jossain muualla

Ensimmäinen Karjalan kenttätyömatkani suuntautui Vuokkiniemelle vuonna 1999. Yritin haastatteluja tehdessäni havainnoida erityisesti kylän lasten kielitilannetta, ja yleensä kuulosti siltä, että lapset puhuivat ja lapsille puhuttiin venäjää. Myöhemmin samana vuonna selvitin lasten kielitilannetta Uhtualla, ja kävi ilmi, että erittäin harvassa perheessä lapsille puhuttiin karjalaa. Halusin tietää, onko jossain sellainen kylä, jossa lapset puhuisivat karjalaa. Uhtualaiset olivat yhtä mieltä siitä, että sellainen on Jyskyjärvi: siellähän kaikki ovat karjalaisia ja osaavat karjalaa. Jyskyjärven tilanteeseen tutustuin vuonna 2000. Tällöin sain paikannimien keruun ohessa sen vaikutelman, että lapset ovat vahvasti venäjänkielisiä, ja toisenlainen tilanne olisikin ihme, sillä lapsille puhutaan kodeissa venäjää. Jyskyjärveläisiltä kysyin samaa kuin uhtualaisilta: kun kerran heidän kylässään lapset eivät puhu karjalaa, niin onko sellaista kylää olemassakaan. Jyskyjärveläiset olivat jo epävarmempia kuin uhtualaiset, mutta aika moni uskoi, että juuri semmoinen kylä on – Vuokkiniemi.

Sama ilmiö toistuu Karjalassa laajemminkin. Vienassa uskotaan laajalti, että Aunuksessa ja muilla eteläisillä alueilla on paljon läpeensä karjalaisia kyliä, joissa kaikki puhuvat karjalaa. Jotkut aunuksenkarjalaiset taas ajattelevat näin Vienasta. Karjalaiset tietävät, että heidän kielensä on vakavasti uhanalainen, ja se surettaa heitä, mutta he haluavat uskoa, että kaikkialla tilanne ei ole yhtä paha. Jossakin täytyy olla se kylä, jossa lapset vielä juoksevat kylänraitilla toinen toisilleen karjalaksi huudellen.

Tämän katsauksen tavoite on otsikkonsa mukaan kuvata karjalan kielen nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä. Karjalan kielen nykytilaan liittyvät keskeisesti sellaiset käsitteet kuin uhanalaisuus ja revitalisaatio. Uhanalaisuus on tila, jossa kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle on katkennut tai häiriintynyt. Revitalisaatio tarkoittaa sananmukaisesti elinvoimaisuuden palauttamista ja palautumista, mutta usein uhanalaisen kielen kohdalla kyse on pikemminkin emansipaatiosta, kokonaan uudenlaiseen asemaan nousemisesta ja nostamisesta. Usein puhutaan myös elvyttämisestä ja elpymisestä. Karjalan kielellä tarkoitetaan tässä varsinaiskarjalasta ja livvistä eli aunuksenkarjalasta koostuvaa itämerensuomalaista kieltä ja kysymys on nimenomaan Karjalan tasavallassa puhuttavan karjalan tilasta. Ellei toisin mainita, käsite ”Karjala” viittaaakin esityksessäni aina Karjalan tasavaltaan.

2. Karjalaiset ja karjalan kielimuodot

Karjalan kieltä puhutaan Venäjällä Karjalan tasavallassa sekä eräillä Sisä-Venäjän kielisaarekkeilla, etupäässä Tverin alueella (kartta puhuma-alueesta, ks. Torikka 2004). Suomessa katsotaan olevan noin 5000 karjalan puhujaa (Jeskanen 2005: 278). Viimeisin väestönlaskenta, josta Venäjän karjalaisten määrä käy ilmi, suoritettiin vuonna 2002. Laskenta ei anna paljonkaan tietoa vähemmistökielten nykytilanteesta, koska siinä ei systemaattisesti kysytty henkilön äidinkieltä. Tässä mielessä Neuvostoliiton vuoden 1989 väestönlaskenta (ks. esim. IVPN 1989) oli informatiivisempi. Sen mukaan Karjalan tasavallassa oli noin 79 000 karjalaista, joista 51,5 % piti karjalaa äidinkielenään. Tasavallan ulkopuolella oli noin 51 000 karjalaista, joista 23 000 Tverin alueella ja loput muilla kielisaarekkeilla sekä hajallaan ympäri Neuvostoliittoa.

Vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan karjalaisia oli Venäjällä noin 93 000, joista Karjalan tasavallassa noin 66 000 ja Tverin alueella noin 15 000. Koko Venäjällä 53 000 henkeä ilmoitti osaavansa karjalan kieltä, ja tässä luvussa ovat mukana niin äidinkielenä kuin vieraana kielenä puhuvat. Karjalan tasavallassa näistä puhujista asui 35 000, joista karjalaisiksi ilmoittautuneita oli vajaa 32 000. Noin 66 000:sta tasavallan karjalaisesta alle puolet osaa siis karjalan kieltä jollain tavalla ja lisäksi tasavallassa on kolmisen tuhatta ei-karjalaista karjalan puhujaa. Karjalan tasavallan väkiluku oli vuoden 2002 tilastojen mukaan noin 716 000 henkeä, joka on yli 70 000 henkeä vähemmän kuin vuoden 1989 väestönlaskennassa. Karjalan kaikkien kansojen lukumäärä on pienentynyt, myös venäläisten. Karjalaisten määrä oli laskenut noin 13 000 hengellä; 1989 heitä oli 10 % tasavallan väestöstä, nyt 9 %. Karjalaisista lähes puolet asuu maaseudulla, kun useimmilla Karjalan kansoilla kaupunkilaisten osuus on paljon suurempi. Karjalaisia koskettavat siksi vahvasti ne ongelmat, jotka vaivaavat Karjalan ja pitkälti koko Venäjän maaseutua. (VPN 2002; Markianova 2005: 65.)

Karjalan kielimuotoja on määritelty monilla tavoin. Tavallisesti päämurteiksi on laskettu varsinaiskarjala, livvi eli aunuksenkarjala ja lyydi. Usein kuitenkin varsinaiskarjala erotetaan kahdeksi päämurteistoksi, vienalaismurteiksi ja eteläkarjalaismurteiksi eikä lyydiä lasketa karjalan murteeksi vaan erilliseksi kieleksi. (Esim. Torikka 2004.) Mm. Tapani Salmisen (1998: 390, 401) mukaan myös varsinaiskarjala ja livvi pitäisi luokitella eri kieliksi. Salminen perustelee kantaansa lähinnä äännehistoriallisesti ja toteaa, ettei livvin laskeminen karjalan murteeksi ole paremmin perusteltua kuin lyydin tai inkeroisensaakaan. Matti Jeskanen (2005: 271) mukaan on perusteltua pitää erillisinä kielinä jopa kaikkia kolmea päämurretta – vienankarjalaa, livviä ja eteläkarjalaa, joista jälkimmäistä Jeskanen nimittää hämäävästi varsinaiskarjalaksi. Jeskanen näkemys perustuu karjalan murteiden välisiin merkittäviin eroihin, jotka ovat hyvinkin verrattavissa esim. skandinaavisten kielten välisiin eroihin, ja toisaalta siihen, että eri mur-

teiden puhujat ovat erilliset kirjakielet luomalla itse halunneet osoittaa kieli-
muotojensa autonomiaa.

Karjalalla ei siis ole yhteistä kirjakieltä. 1930-luvun loppupuolella Karjalan autonomisessa sosialistisessa neuvostotasavallassa oli käytössä eri murteita yhdistelemällä luotu kirjakieli, jota kirjoitettiin kyrillisin kirjaimin ja jota juuri minkään murteen puhujat eivät kokeneet omakseen (ks. Anttikoski 2003). Aiemmin 1930-luvulla tverinkarjalaisilla oli ollut käytössä oma, latinalaiseen kirjaimistoon perustuva kirjakieli (ks. Jeskanen 2003). Muina aikoina karjalaiset ovat käyttäneet kirjakielenä ja virallisissa yhteyksissä venäjää, vienankarjalaiset paljon myös suomea. 1980-luvun lopulla, kun kielen revitalisaatio tuli mahdolliseksi, alettiin kehittää yhteistä karjalan kirjakieltä, mutta hanke on edelleen kesken. Sen sijaan on kehitetty kolme erillistä kirjakieltä: vienankarjalan, livvin ja tverinkarjalan kirjakielet. Myös lyydillä on oma kirjakieli. Näitä kirjakieliä käytetään vaihtelevassa määrin opetuksessa, kirjallisuudessa ja tiedotusvälineisissä. Ilman omaa kirjakieltä ovat jääneet tasavallan eteläkarjalaismurteiden puhujat, jotka käyttävät kielenopetuksessa joko omia murteitaan tai vienankarjalan kirjakieltä. Yhteisellä kirjakielellä on edelleen kannattajansa, mutta suurien murre-erojen ja eri murteiden puhujien asenteiden vuoksi hanke on varsin haastava. Karjalaisten yhteinen, murre- ja piirirajat ylittävä kansallistunne on melko heikko, eikä vieraan murteen piirteitä sisältävää kirjakieltä ymmärrettävästi haluta hyväksyä. (Ks. esim. Zaikov 2001: 78–79.)

Karjalan tasavallan virallinen kieli on venäjä ja kaikki aiheet karjalan kielen virallistamiseksi ovat tähän mennessä kaatuneet (ks. Zaikov 2001: 82). Keväällä 2004 tasavallassa tuli voimaan laki karjalan, suomen ja vepsän kielelle Karjalan tasavallassa annettavasta valtion tuesta. Lain periaatteellinen merkitys on suuri: vähemmistökielet katsotaan kansalliseksi omaisuudeksi, jota tasavalta suojelee ja jonka kehittämisestä se ottaa vastuun. Käytännössä laki ei kuitenkaan takaa juuri minkäänlaisia kielellisiä oikeuksia, sillä velvoitteiden ja määräysten sijaan se sisältää suosituksia. Mainitaan esimerkiksi, että Karjalan alueella sijaitsevilla oppilaitoksissa **voidaan** opettaa karjalan, suomen ja vepsän kieltä ja että valtiolliset ja paikalliset elimet **voivat** julkaista lakeja ja säädöksiä karjalan, suomen ja vepsän kielellä tasavallan joukkoviestimissä. On pelättävissä, ettei laki näin väljine muotoiluineen tule johtamaan tarpeeksi tehokkaisiin Karjalan vähemmistökielten asemaa parantaviin uudistuksiin. (Markianova 2005: 60–62.)

3. Kielitilanne Uhtualla

Vuonna 1999 Vienan Karjalan Uhtualla käynnistyi suomalaisen Uhtua-seuran hallinnoima kielipesähanke, jonka vetäjänä olen toiminut. Hankkeen aikana Uhtualle on perustettu kaksi kokonaan karjalan kielellä toimivaa lastentarharhymää eli kielipesää, joiden tarkoituksena on saada venäjänkieliset karjalais-

lapset oppimaan karjalan kieltä. Palaan aiheeseen artikkelin loppupuolella. Tässä luvussa kuvailen sitä, millainen karjalan kielen tila oli Uhtualla hankkeemme alkaessa. Kielipesähanketta koskevat tiedot sisältyvät vuonna 2003 valmistuneeseen pro gradu -tutkielmaani (Pasanen 2003).

Uhtua, nykyisin viralliselta nimeltään Kalevala, on Kalevalan piirin keskus, jossa asuu viitisen tuhatta asukasta. Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan Kalevalan piirin asukkaista karjalaisia oli 36 %. Sain hankkeen alussa tehtäväkseni selvittää, kuinka suuri osa Uhtuan lapsista osaa karjalaa ja millainen kielitilanne nuorissa perheissä vallitsee. Tein kirjallisen kyselyn Uhtuan viiden lastentarhan lasten vanhemmille; kyselylomakkeen täytti toinen perheen vanhemmista ja se koski koko perheen kielitilannetta. Sain takaisin 121 lomaketta vajaasta kahdestasadasta. Vastaaajien ikiä ei kysytty, mutta ne lienevät 20 ja 45 vuoden välillä, koska kyse oli pikkulasten vanhemmista.

<i>1. a) Mikä on teidän ja puolisonne kansallisuus?</i>			
45 % karjalainen	40 % venäläinen	14 % muu	
<i>1. b) Mikä on lastenne kansallisuus?</i>			
34 % karjalainen	46 % venäläinen	7 % muu	11 % ei osaa sanoa
<i>2. Mikä on teidän ja puolisonne äidinkieli?</i>			
18 % karjala / karjala ja venäjä	75 % venäjä	4 % muu	
<i>3. Mikä on teidän ja puolisonne vanhempien äidinkieli?</i>			
39 % karjala / karjala ja venäjä	47 % venäjä	5 % muu	8 % ei osaa sanoa
<i>4. a) Mitä kieltä vanhemmat puhuvat nykyisin perheessänne keskenään?</i>			
21 % karjala / karjala ja venäjä	75 % venäjä		3 % ei osaa sanoa
<i>4. b) Mitä kieltä vanhemmat puhuvat nykyisin perheessänne lapsille?</i>			
7 % karjala / karjala ja venäjä	92 % venäjä		2 % ei osaa sanoa
<i>5. Jos teillä on lapsia koulussa, opiskelevatko he suomen kieltä?</i>			
53 % kyllä	47 % ei		
<i>6. Haluatteko, että nyt lastentarhaa käyvät lapsenne opiskelevat suomea koulussa?</i>			
72 % kyllä	17 % ei		11 % ei osaa sanoa

7. Haluatteko, että lapsenne oppii lastentarhassa karjalan tai suomen kieltä?			
74 % kyllä	7 % ei		18 % ei osaa sanoa
8. Jos ette osaa karjalaa tai osaatte sitä vähän, haluaisitteko opiskella sitä lisää?			
41 % kyllä	26 % ei	21 % ehkä	12 % ei osaa sanoa
9. Mitä kielimuotoa haluatte lapsillenne opetettavan?			
43 % suomi	15 % karjala	26 % kumpi tahansa	15 % ei osaa sanoa

Taulukko 1. Uhtualaisten vanhempien kielenkäyttö ja kielelliset asenteet.

Taulukossa olen yhdistänyt lomakkeen kysymykset ”Mikä on kansallisuutenne?” ja ”Mikä on puolisonne kansallisuus?” ja laskenut yhteen molempien vanhempien kansallisuuden. Näin ollen vastanneiden perheiden vanhemmista 45 % oli karjalaisia. Lapsista 34 % ilmoitettiin karjalaisiksi, mutta useissa vastauksissa oli kysymysmerkkejä ja muita epäröinnin merkkejä: monet interetnisten perheiden vanhemmat tuntuivat olevan epävarmoja siitä, miksi lapset pitäisi määrittellä. Vanhemmista 18 %:n äidinkieli oli karjala, isovanhemmista 39 %:n – jälleen olen yhdistänyt taulukossa vastaajan ja puolison äidinkielen sekä vanhempien äidinkielen. 21 % vastaajista ilmoitti, että heidän perheessään vanhemmat käyttävät keskenään karjalaa tai myös karjalaa. 7 % vastasi, että heidän perheessään vanhemmat puhuvat lapsille myös karjalaa. Nämä kysymykset oli kuitenkin suomesta venäjään käännettäessä muotoiltu niin epäselvästi, että myöhemmin kävi ilmi joidenkin vastaajien ymmärtäneen kysymysten koskevan lapsuuden perhettään eikä nykyistä perhettään. Melko suurelta prosenttiluku 21 tuntuukin siihen verrattuna, että vain 18 % vanhemmista oli äidinkieliä karjalaisia. Väärinkäsityksen korjasin myöhemmin toisella kyselyllä, johon vastasi 146 vanhempaa. Tällöin 9 % vastaajista, 13 henkilöä ilmoitti, että heidän perheessään käytetään karjalan kieltä, joko vanhempien keskinäisessä tai vanhempien ja lasten välisessä kommunikoinnissa.

Kyselyn aikoihin viidestä lastentarhasta yhdessä oli karjalan kielen opetusta ja yhdessä opetettiin suomea. Kysymykseen suomen ja karjalan kielen suhteesta palaan myöhemmin, samoin kouluissa ja lastentarhoissa järjestettyyn karjalan kielen opetukseen.

Yleistäen Uhtuan kielitilanteesta voi sanoa, että aktiivisen kielitaidon ja kielenkäytön rajapyykki kulkee 40–50-vuotiaiden kohdalla. Sitä nuoremista harva osaa karjalaa niin, että pystyisi kommunikoimaan sillä luontevasti, mutta monet osaavat kieltä passiivisesti. Osa nuorista on oppinut ymmärtämään karjalaa kuunneltuaan isovanhempiensa puhuvan sitä, osa on lukenut kieltä koulussa.

Monet haastattelemani vanhemmat ovat kertoneet, että perheen lapsille puhuttiin karjalaa näiden ollessa aivan pieniä, mutta lastentarhaan tai viimeistään kouluun siirtyminen sai lapset vieroksumaan karjalaa niin, että vanhemmat alkoivat puhua kotona venäjää. Kuusi vuotta kestäneen kielipesähankkeen aikana olen itse tavannut Uhtualla yhden ainoan lapsen, joka on alusta asti puhunut karjalaa kotikielenään ja nyt kouluikäisenä puhuu sitä edelleen. Tästä on kiittäminen lapsen vahvasti karjalankielistä äitiä, jolle karjalan valinta kotikieleksi on ollut itsestäänselvyys:

AP: *No oliko se teillä ihan selvä jotta työ rupietta karjalaksi pakajamah ('puhumaan') O:lla vai pitikö sitä miettie...?*

NN: *Ka tietysti! Mitä sitä miettie kun iče karjalaksi ni totta hiänki O. karjalaksi. Eei, karjalaksi.*

AP: *A nykyjähän on monet vaikka ollah iče karjalaset niin ei paissa karjalaksi.*

NN: *No ei kum meillä ihaṅ kaikki myö pakajamma koissa karjalaksi da_i meijän heimolaiset, sukulaiset ihan tavalliset.*

AP: *Onko siinä mitänä semmoista jykietä ('vaikeaa'), onko semmosie sanoja vaikka mitä että voi tietyä karjalaksi tai onko...?*

NN: *– – voit sanuo suomeksi tai venäjäksi! No, mitä jykietä...nykyaikasie sanoja mitä ei ole karjalaṅ kielessä, ka ne männäh niinki, välipalana. Suattau sanuo. Onhan nuiita lizäkielie vielä!*

NN = vuonna 1970 syntynyt informantti

AP = Annika Pasanen

Haastateltu 13.7.2001 Uhtualla

Keski-ikäisten karjalaisten keskuudessa kieltä yleensä osataan ja sitä käytetään vanhusten kanssa tai vaikkapa suomalaisten kanssa kommunikoidessa, mutta ikäryhmän sisällä ja etenkin nuorempien kanssa puhuttaessa dominoi venäjä. Vanhukset ovat siis ainoa ikäryhmä, joka melko varmasti osaa ja puhuu karjalaa keskenään ja usein nuoremmillekin. Lapsille puhutaan tavallisesti vain venäjää. Vuokkiniemeltä kotoisin oleva nuori karjalantaitoinen nainen mainitsi minulle kerran, että hänellä on jonkinlainen sisäsyntyinen esto puhua karjalaa alle 35-vuotiaille – se ei vain onnistu, vaikka tietäisi toisen ymmärtävänkin. Marjut Aikio (1988: 312) on kuvaillut samanlaista tabua sekä Suomen saamelaisten että Pohjois-Norjan kveenien joukossa. Kveenivanhukset yrittivät kerta toisensa jälkeen puhua Aikion omille norjantaidottomille lapsille kveenin sijasta norjaa, koska heistä oli mahdollon ajatus puhua lapsille kveeniä. Aikiolle he puhuivat kveeniä, koska aikuisten välisessä kommunikaatiossa se ei ollut tabu.

Uhtua on suuri ja venäläistynyt piirikeskus ja kielitilanne sen mukainen.

Pienemmissä ja karjalaisemmissa kylissä tilanne on yleisesti ottaen parempi. Niissä karjala vallitsee vielä keski-ikäisten joukossa ja on jonkin verran nuoria ja lapsia, jotka osaavat kieltä ja käyttävät sitä kotonaan, sekä isovanhempia, jotka sitkeästi puhuvat lapsenlapsilleen karjalaa. Tiettävästi missään kieli ei kuitenkaan ole niin vahvassa asemassa, että lapset ja nuoret puhuisivat sitä keskenään arkipäiväisessä kommunikoinnissa. Jos nuoret puhuvat keskenään karjalaa, kyse on tavallisesti vitsailusta: matkitaan humoristisesti esimerkiksi kylän vanhusten puhetta. Muita tilanteita, joihin nuorison karjalan puhuminen voi liittyä, ovat karjalan käyttö salakielenä tai venäjänkielisten ärsyttämiseksi.

4. Vuokkiniemen kielitilanteesta

Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen laitoksen opiskelijat tekivät keväällä 2004 kenttätymatkan Vienan Karjalan Vuokkiniemelle. Se on yksi etnisesti ja kielellisesti kaikkein karjalaisimmista kylistä, ja siellä asuu viitisensataa henkeä. Yksi ryhmä teki kielisosiologisen kartoituksen, jonka tarkoituksena oli selvittää kyläläisten kielellisiä asenteita ja kielenkäyttöä. Opiskelijat haastattelivat 52 informanttia, joista nuorimmat olivat noin 20-vuotiaita ja vanhimmat lähes 90-vuotiaita. Haastatelluista 46 oli oppinut ensimmäisenä kielenään karjalan, kaksi venäjän ja neljä molempia yhtä aikaa. Ensimmäisenä opittu kieli on yleisesti ottaen sama kuin se, minkä haastatellut määrittivät äidinkielekseen: 47 informanttia ilmoitti äidinkielekseen karjalan. Nykyisessä kielenkäytössä karjalan osuus on pienempi. 35:llä karjala oli edelleen yleisin kieli – kieli, jota henkilö oman käsityksensä mukaan puhuu eniten – ja 26:lla ainoa kotikieli. Lopuilla kotikielenä oli karjala ja venäjä tai pelkkä venäjä. 52 informantista vain yhdeksällä informantilla venäjä oli yleisin kieli ja seitsemällä ainoa kotikieli, joten Vuokkiniemeä voi pitää kielellisesti hyvinkin karjalaisena kylänä. Siitä huolimatta kieli ei monissakaan perheissä siirry seuraaville sukupolville. (Kuokkala et al. 2004.)

Suurin osa haastatelluista oli karjalaisten vanhempien lapsia ja naimisissa karjalaisen kanssa. Tässä suhteessa tilanne on varsin erilainen kuin Uhtualla, jossa seka-avioliitot ovat olleet hyvin yleisiä jo 1950-luvulla. Vuokkiniemellä seka-avioliitto ei myöskään ole välttämättä tarkoittanut sitä, että venäjältä tulisi puolisoiden keskinäinen tai vanhempien ja lasten välinen kieli. Ns. sekaperheissä molemmat vanhemmat ovat puhuneet lapsille omia äidinkieliään. Osa kylän alunperin venäjänkielisestä väestöstä on vuosikymmenien kuluessa jopa niin vahvasti karjalaistunut, että on puhunut omille lapsilleen karjalaa. (Kuokkala et al. 2004.)

5. Karjalan kielen opetus kouluissa ja lastentarhoissa

Karjalan kieltä ruvettiin opettamaan 1980-luvun lopussa. Lukuvuoteen 1995–

1996 saakka sekä karjalaa opettavien koulujen että karjalaa opiskelevien lasten lukumäärä nousi jatkuvasti: enimmillään karjalaa opiskeli 60 koulussa yli 2500 lasta. Sitten alkoi alamäki, joka jatkuu edelleen: lukuvuonna 2003–2004 karjalaa opiskeli enää noin 1800 lasta 49 koulussa. Suomen ja vepsän kielen opetuksessa kehitys on ollut samansuuntaista, sillä viime vuosina molempien opetus on vähentynyt radikaalisti. Virallinen syy on rahapula. Kun koulujen rahatilanne on yleisen taloudellisen tilanteen mukana heikentynyt, on ollut helpointa tinkiä kansallisten kielten opetuksesta, jota pidetään pienten ryhmäkokojen takia kalliina ja joka on muutenkin yleensä valinnaisaineen asemassa. Karjalan opetuksen järjestämistä on alusta asti haitannut se, että päteviä opettajia on ollut vaikea saada etenkin pieniin kyliin. Karjalan kielen opettajia koulutetaan kahdessa tasavallan pääkaupungin Petroskoin korkeakoulussa. Heitä valmistuu joka vuosi periaatteessa aivan riittävä määrä tasavallan kielenopetuksen tarpeisiin nähden, mutta vastavalmistuneet etsivät mieluummin paremmin palkattua ja arvostettua työtä. (Markianova 2005: 63–64; Zaikov 2000: 27–29.) Tämä ongelma koskee monien muidenkin vähemmistökielten opetusta Venäjällä.

Tilastojen mukaan vain neljäsosa karjalaisista lapsista opiskelee koulussa karjalaa. Monilla paikkakunnilla opetusta on vain tietyillä luokilla, joilla sattuu olemaan tarpeeksi karjalaislapsia tai halukas opettaja. Kieltä opetetaan usein vapaaehtoisena valinnaisaineena tai kerhossa, mikä tarkoittaa sitä, että tunnit on järjestetty ylimääräisinä muun opetuksen jälkeen, tai että ne korvaavat jonkun muun, mahdollisesti mieluisamman aineen. (Zaikov 2001: 80–81.) Tämä ei ole omiaan lisäämään karjalan kielen suosiota koululaisten keskuudessa.

Karjalan kieltä opetetaan koulujen lisäksi monissa Karjalan lastentarhoissa. Viime vuosina tosin myös lastentarhojen kielenopetus on vähentynyt. Tavallisesti kyse on kerran tai kaksi kertaa viikossa järjestettävistä lyhyistä leikki- ja laulutuokioista, joiden tuloksena lapset oppivat yksittäisiä sanoja, fraaseja ja lauluja. (Zaikov 2000: 25–26.) Pro gradu -tutkielmassani olen kuvannut tällaisen nähdäkseni puhtaasti symbolisen opetuksen tuloksia eräässä uhtualaisessa lastentarhassa ja esittänyt, että juuri symboliset tukitoimet ovat vaarallisia uhanalaisen kielen elvyttämisvaiheessa, koska ne antavat helposti valheellisen positiivisen kuvan kielen tilasta (Pasanen 2003: 34, 50; kielenvaihdon naamioitumisesta ks. Aikio 1988: 302–303). Kun otetaan huomioon karjalan kielen vähäinen käyttö kotikielenä, ei parhaimmillaankin vain muutaman viikkotunnin laajuinen kielenopetus voi mitenkään riittää siihen, että lapset ja nuoret saavuttaisivat sujuvan, aktiivisen kielitaidon ja kokisivat kielen käyttämisen mielekkääksi.

6. Suomea vai karjalaa?

Kyselyssä uhtualaisten pikkulasten vanhemmille tuli esille suomen ja karjalan kielen suhde. Kysymys on ajankohtainen koko Karjalassa, mutta erityisesti Viennassa. Suomen kielellä on perinteisesti vahva asema erityisesti vienankarjalais-

ten sivistyskielenä: se on ollut koulujen opetuskieli ja kirjallisuuden kieli. Karjalan kielen viljely opetuksessa ja kulttuurissa tuli mahdolliseksi vasta 1980-luvun lopulla. Osa vienankarjalaisista on edelleen sitä mieltä, että karjalaisten kirjakielenä pitää olla nimenomaan suomi. Jo käsitteellä ”karjalan kieli” on monien mielessä vieras ja vieroksuttu kaiku, koska sillä ymmärretään tarkoitettavan paremminkin livviä kuin vienankarjalaisten kielimuotoa. Melko tavallinen asenne vienankarjalaisten keskuudessa on se, että livvi on huvittavaa sekakieltä, jolla ei ole mitään tekemistä vienankarjalan kanssa, ja jotkut vienankarjalaiset jopa nimittävät omaa kieltään sekaannuksen välttämiseksi mieluummin suomeksi kuin karjalaksi. Toisaalta osa vienankarjalaisista kannattaa nimenomaan karjalan kielen opetusta ja omaa kirjakieltä eikä hyväksy karjalan korvaamista suomella. Seuraavissa esimerkeissä tulevat esille kaksi erilaista kantaa.

1. NN: – – *mie sitä Neuvosto-Karjala -lehtie, miula tämä on, viimesessäki ol_lehessä siinä kaikkie näitä juttuja tämän karjalan kielen elvyttämisestä. Siinä kun ei suomen kielestä puhuta kum_puhutah karjalan kielestä. No sielä Vepsän voolostissa on jo, koulussa opetetah vepsän kieltä, on tässä televisiossa näytetty. No mie en tiijä.*

AP: *Jotta sie olet sitä mieltä jotta suomea pitää opettaa?*

NN: *Suomea, tämän karjalan myö tiijämmä niinki. Ta_i meil on nämä meijäj_kirjailijat, ne on kaikki suomej_kielellä kirjutettu kirjat. – –*

NN = Vuonna 1929 syntynyt informantti

AP = Annika Pasanen

Haastateltu 14.10.1999 Uhtualla

2. AP: *Tässä Uhtuollakin tuntuu olevan semmosie ihmisie joittem_mielestä – – suomea vain pitäis [käyttää opetus- ja kirjakielenä], niin mitä sie semmosesta ajattelet?*

NN: *No mintäh? Ei se ole karjalaiset pahempi kun toiset kansat, mie ihan ajattelen, sama kieli kun i toiset. – – Minusta se ei ole oikein kulttuuriset (’sivistyneitä’) ken sanotah että karjalan kieli on pahempi kun toiset kielet.*

NN = Vuonna 1966 syntynyt informantti

AP = Annika Pasanen

Haastateltu 13.5.2001 Uhtualla

Kysymyksen perusteellinen käsittely edellyttäisi pitkälle karjalaisten ja Karjalan tasavallan historiaan pureutumista. Siihen ei ole tässä yhteydessä mahdollisuutta – esitän huomioita vain tämänhetkisestä tilanteesta. Niin Karjalan kuin Suomenkin puolella ehdotetaan joskus yksinkertaista ratkaisua karjalaisten kirjakielikysymykseen: karjala puhekielenä, suomi kirjakielenä (esim. Nieminen 2002). Tällöin kielletään se tosiasia, että nuorempien sukupolvien keskuudessa puhekielenä ei ole karjala vaan venäjä. Jos karjalan käyttö kouluissa, tiedotusväli-

neissä ja kirjallisuudessa korvataan suomen kielellä, karjalan kieli elää pian enää vanhusten puhekielenä.

Ihannetilanne olisi varmasti se, että karjala ja suomi voisivat elää ja kukoistaa tasavallassa rinnakkain. Suomen kielelle kohdistettu tuki on kuitenkin usein suoraan pois karjalalta. Konkreettinen esimerkki tästä on koulujen kielenopetus. Resursseja on niukasti eikä monen vähemmistökielen opiskelua pidetä mielekkäänä. Jos opetettavaksi kieleksi valitaan suomi, karjalan opetus jää todennäköisimmin sivuosaan – sitä pidetään mukana korkeintaan rikastuttavana ja mielenkiintoisena lisänä, vailla varsinaisia funktioita. Tällainen on tilanne ainakin Vienassa.

Suomen kielen suosio on ymmärrettävää, sillä suomen kielen taito avaa välittömiä ja konkreettisia mahdollisuuksia, kun taas karjalan taidosta koitua hyöty on vaikeammin nähtävissä. 1990-luvun alussa karjalaisille avautui mahdollisuus kanssakäymiseen suomalaisten kanssa ja silloin suomen kielen taito nousi nopeasti suureen arvoon. Haastattelemanı uhtualaiset ovat järjestään sitä mieltä, että kanssakäyminen suomalaisten kanssa on tehnyt karjalaisille hyvää ja saanut monet puhumaan unohtunutta äidinkieltään. Aikuisten karjalaisten kohdalla suhteet suomeen ja suomalaisiin varmasti toimivatkin näin, mutta riittävätkö ne kannattelemaan karjalaisuutta seuraavalle sukupolvelle? Kuten Pekka Zaikov (2001: 79) kysyy: jos Suomen-suhteet ja suomen kieli olisivat pätevä ase venäläistymistä vastaan, niin miksi kielenvaihto venäjään kiihtyy jatkuvasti ja miksi kodeissa puhutaan venäjää eikä suomea? Entäpä turismi, jonka merkityksestä Karjalassa puhutaan paljon: kuinka kauan esimerkiksi suomalainen kulttuurimatkailija jaksaa innostua Karjalasta, jos karjalan kieli jää elämään vain kansanperinne-esityksissä, elävänä puhekielenä on venäjä ja palvelunsa turisti saa samalla suomen kielellä kuin missä tahansa päin Suomea?

Kuinka tavallista tai mahdollista maailman kielivähemmistöjen keskuudessa lienee se, että vähemmistö voisi säilyttää oman kulttuurinsa ja identiteettinsä toisen, läheisen kielimuodon avulla? Tätä kysymystä on käsitelty jonkin verran hiljattain kirjakielen saaneiden itämerensuomalaisten kielimuotojen kohdalla. Leena Huss, joka on tutkinut mm. kveenin ja meänkielen revitalisaatiota, on esittänyt (Huss 1999: 26, 190), että suomen kielen valinta kouluopetuksessa oman kielimuodon kustannuksella on ongelmallinen ratkaisu. Tällöin vähemmistö helposti hylkää sekä suomen kielen, joka koetaan liian vieraaksi, jotta siitä olisi oman identiteetin rakentajaksi, että oman kielimuotonsa. Onhan suomen kielen valinta selvä merkki oman kielimuodon toisarvoisuudesta.

7. Karjalaiset ryssät

Kesällä 2000 haastattelin Jyskyjärvellä noin 65-vuotiasta karjalaismiestä. Mies oli puhunut lapsilleen karjalaa, mutta nämä olivat puhuneet omille lapsilleen venäjää, joten lapsenlapset eivät juurikaan osanneet karjalaa. Yritin muodostaa

kuvaa perheen kielitilanteesta ja miehen kielellisistä asenteista. Lapsenlapsista kysyttäessä mies huitoi näiden suuntaan happamana: eivät ne osaa, kehnot, venäjää vain pälpättävät. ”*Voi työ saatanan karjalaiset ryssät!*” noitui mies leikkilisesti ohi juoksentelevia lapsia. Karjalainen ryssä – mikä se on? Ilmeisesti juuriltaan karjalainen, mutta karjalan kieltä taitamaton ihminen. Sellainen, jonka pitäisi osata kieltä, mutta joka ei osaa. Sellainen, joita on nyt Karjalan tasavalta puolillaan.

Miehen sadattelu heijastaa asennetta, joka ei ole harvinainen vanhempien karjalaisten parissa: taipumusta syyttää lasten venäjänkielisyydestä lapsia itseään. Usein haastatteluissa tulee esille seuraavanlaisia kommentteja: ”Eivät ne halua oppia karjalaa.” ”Olen minä yrittänyt puhua niille karjalaa, mutta ne vain nauravat.” Ilmiö ei ole tyypillinen vain karjalaisten vaan myös monien muiden uhanalaisten kieliyhteisöjen parissa ja liittyy nähdäkseni psyykkisiin puolustusmekanismeihin, joilla uhanalaisen kielen puhuja pyrkii pehmentämään kielenvaihdon todellisuutta.

Erityisesti karjalaisvanhusten parissa kielen tilasta keskusteleminen herättää usein surun ja vihan tunteita, jotka voivat kohdistua niin muihin vähemmistön jäseniin kuin enemmistöyhteiskuntaan. Seuraavanlaisia kommentteja karjalaiskotien kielenvalinnasta olen saanut yli 80-vuotiailta karjalaisnaisilta:

1. NN: *Siinä hyö kačo viärin ruatah (‘tekevät’) kun mamma pappa kaikki karjalaiset ollah ta lapsilla venäjyä paissah (‘puhuvat’). Lapset hyö ollah kus_seinät, ei ymmärretä.*

NN = Vuonna 1915 syntynyt informantti
Haastateltu 6.1.1999 Vuokkiniemellä

2. NN: *Ne kun peijoonit männäh niiv_viisahiksi jotta ei kun sitä venäjyä vain munkelletah (‘mongertavat’). Niin siännyttäy (‘suututtaa’) jotta.*

NN = Vuonna 1914 syntynyt informantti
Haastateltu 12.3.2000 Uhtualla

8. Kielipesä kielen siirtäjänä

Karjalaisten kielitilannetta leimaa tällä hetkellä se pahaenteinen seikka, että yksittäistapauksia lukuun ottamatta kieli ei enää välity kodeissa vanhemmilta lapsille. Vanhemmat eivät puhu lapsilleen karjalaa, koska eivät katso osaavansa sitä itse kunnolla, ovat tottuneet puhumaan venäjää, eivät jaksa taistella muuten täysin venäjänkielisessä ympäristössä, pelkäävät karjalankielisyyden haittaavan etenemistä elämässä, haluavat säästää lapsensa traumaattisilta kokemuksilta ja niin edelleen. Mitä tällaisessa tilanteessa on tehtävissä?

Yksi mahdollinen vaihtoehto on kielipesä. Kielipesä on vähemmistökielinen kielikylpyryhmä, joka on tarkoitettu vähemmistöperheiden alle kouluikäis-

ten lasten päivähoitopaikaksi. Kielipesässä heille puhutaan alusta asti yksinomaan ko. vähemmistökieltä. Lapset alkavat ymmärtää kieltä nopeasti ja ajan mittaan puhua sitä itsekin. Kielipesämetodi perustuu johdonmukaiseen kohdekielen puhumiseen, lasten suureen kielelliseen kapasiteettiin ja kodinomaiseen, rohkaisevaan ilmapiiriin. Lasten tullessa kielipesään enemmistökielisinä tai lainkaan kieltä osaamatta – jos kyseessä ovat hyvin pienet lapset – heille puhutaan kohdekieltä tarpeeksi selvästi ja konkreettisesti, puhetta eleillä tehostaen. Jo muutaman viikon sisällä lapset ymmärtävät yksinkertaisia kehotuksia ja kysymyksiä. Noin puolessa vuodessa lapset ymmärtävät opettajien jokapäiväistä puhetta. He alkavat käyttää vähemmistökielen sanoja ja fraaseja enemmistökielissä puheessaan hyvin nopeasti ja ihannetapauksessa muodostaa lauseita muutaman kuukauden sisällä. Parhaassa tapauksessa lapset alkavat puhua kielipesän kohdekieltä parin vuoden kuluessa ja kouluikänsä mennessä he ovat toiminnallisesti kaksikielisiä.

Kielipesämenetelmä on levinnyt maailman uhanalaisten kielivähemmistöjen pariin Aotearoan eli Uuden-Seelannin maoreilta. Maorin kielen tila on 1980-luvun alussa aloitetun kielipesätoiminnan ja sen myötä omakielisen kouluopetuksen ansiosta kohentunut merkittävästi. Kielipesätoiminnalla on ollut merkittävä rooli monien muidenkin uhanalaisten vähemmistökielten, esimerkiksi havaijin revitalisaatiossa. (Ks. esim. Hinton & Hale 2001.)

Karjalassa kielipesätoiminta on saanut jalansijaa Uhtualla, jonne perustettiin kielipesäryhmät vuosina 2000 ja 2002. Ryhmissä on yhteensä 35 lasta ja viitisentoista lasta on jo siirtynyt niistä kouluun. Uhtualle idea saatiin Suomen inarinsaamelaisilta, joiden kielipesä on toiminut menestyksekkäästi vuodesta 1997 ja muodostunut kielen revitalisaation merkittävimmäksi tekijäksi. Inarinsaamenkielisiä lapsia on nyt useita kymmeniä ja koulussa annetaan omakielistä aineopetusta lähes kaikissa aineissa. (Inarinsaamelaisten kielipesätoiminnasta Olthuis 2000 ja 2003 ja Pasanen 2004; Uhtuan kielipesätoiminnasta Pasanen 2003 ja 2005.)

Kielipesä voi parhaimmillaan vaikuttaa vähemmistökielen tilaan hyvin monella tasolla. Jo kielipesän perustaminen on niin enemmistölle kuin vähemmistölle merkittävä viesti vähemmistökielen tärkeydestä. Se lisää kielen arvostusta ja saattaa sitä kautta vaikuttaa vähemmistökielen puhujien kielelliseen käyttäytymiseen. Kielipesä vaikuttaa näkyvimmin siihen väestönosaan, jonka varassa kielen tulevaisuus on – lapsiin. Jokainen kielipesässä kaksikielistynyt vähemmistölapsi on suunnaton voimavara kielen ja kulttuurin tulevaisuutta ajatellen. Kielipesä voi vaikuttaa kotien kielenvalintaan niin, että vanhemmat alkavat opetella vähemmistökieltä tai puhua sitä uudestaan. Lasten isovanhemmat, muut sukulaiset ja koko yhteisön jäsenet voivat innostua käyttämään vähemmistökieltä lasten kanssa omien kykyjensä mukaan. Kielipesän suurin merkitys kielen revitalisaatiossa onkin ehkä se, että se koskettaa jollain lailla kaikkia yhteisön jäseniä ja nimenomaan aivan tavallisia kielenpuhujia. Tämä on tärkeää, sillä

maailman uhanalaisia vähemmistökieliä koskevassa tutkimuksessa on havaittu, että yksi yleisimpiä syitä kielellisen revitalisaation epäonnistumiseen on revitalisaation rajoittuminen pienen aktivistijoukon piiriin (esim. Huss 1999: 27 ja siellä mainittu kirjallisuus).

9. Karjalaiset kielenvaihdon kierteessä

Saamelaisten kielenvaihtoa tutkinut Marjut Aikio puhuu kielenvaihdon kierteestä. Tämä tarkoittaa tilannetta, jossa vähemmistökielen puhumista ei tueta eikä sille luoda edellytyksiä, koska sitä puhutaan niin vähän, ja edellytysten ja tuen puuttuessa kieltä puhutaan yhä vähemmän. Aikion mukaan kielenvaihdon loppuvaiheessa vähemmistöyhteisössä asettuvat vastakkain omaan, hyljeksittyyn kieleen liittyvä häpeä ja kielen menettämisestä johtuva suru. Samaan aikaan yhteisö toisaalta pyrkii eroon äidinkielestään esim. puhumalla lapsille enemmistökieltä ja toisaalta suree oman kielen katoamista. Kielen traagista tilaa ei ehkä haluta myöntää, vaikka se tajutaan. Itsepetosta pidetään yllä rituaalinomaisella kielenkäytöllä: aloitetaan keskustelu tervehtimällä omalla kielellä, sitten siirrytään varsinaiseen keskusteluun enemmistökielellä. Itselle ja toisille uskotellaan, että omaa kieltä puhutaan edelleen, haastattelutilanteissa kielenkäyttöä liioitellaan. (Aikio 1988: 302, 313.) Nämä ilmiöt ovat varsin tuttuja myös karjalaisten parista. Karjalantutkijoista ainakin Anneli Sarhimaa (1999: 83) on raportoinut karjalaisten informanttien taipumuksesta liioitella karjalan kielen käyttöään. Usein vaikuttaa siltä, että henkilö vilpittömästi uskoo puhuvansa karjalaa paljon enemmän kuin todellisuudessa puhuu. Itse olen törmännyt liioittelutendenssiin erityisen vahvasti Uhtuan kielipesälästen vanhempia haastatellessani: kaikilla heistä on ilmeinen tarve vakuuttaa, että karjalan puhuminen kodeissa on lisääntynyt merkittävästi. Todellisuudessa näin on käynyt muutamassa perheessä, useimmissa vallitsee edelleen venäjä.

Karjalassa järjestettävissä juhlissa ja seminaareissa on tavallista, että karjalainen puhuja astuu lavalle, tervehtii 95-prosenttisesti karjalaisia kuulijoitaan karjalaksi ja siirtyy sitten – mahdollisesti anteeksi pyydellen – pitämään varsinaisen puheenvuoronsa venäjäksi. Karjalan kieli pääsee esille kulttuuriohjelmassa, kun venäjänkieliset lapset esiintyvät karjalaksi. Venäjän kielen valintaa työkieleksi perustellaan rationaalisuudella. Paikalla on aina joku, joka ei osaa karjalaa, tai vähintäänkin eri kielimuotojen puhujia, ja joka tapauksessa kaikki osaavat venäjää ja tulkkaamiseen menisi aikaa ja rahaa. Kieli ei kuitenkaan elä, ellei sitä käytetä, vaikka se tietäisikin lisähaasteita. Ja ellei karjalaa käytetä karjalaisten omissa tilaisuuksissa, joiden on tarkoitus edistää kielen tilaa, niin milloin sitten?

Haastatellessaan vuokkiniemeläisiä laitoksemme opiskelijat selvittivät myös näiden asenteita karjalan kielen tulevaisuutta kohtaan. Niissä oli havaittavissa mielenkiintoinen ristiriita. Toisaalta kyläläiset olivat yhtä mieltä siitä, että

lapset eivät enää puhu karjalaa ja kielen tulevaisuus näyttää sitä myöten huonolta. Toisaalta ajateltiin, että kieli ei millään voi kadota kokonaan. Missä ja miten sen uskotaan säilyvän, jos ei omassa kylässä? (Kuokkala et al. 2004.) Viittaan alussa esittämäni ajatukseen kuvitteellisesta karjalaisuuden kultamaasta.

Joshua Fishman (esim. 1991, 2001) on nostanut vähemmistökielen revitalisaation olennaiseksi tekijäksi ilmiön nimeltä *ideological clarification*, ideologinen selkiyttäminen – suomennos ei ole vakiintunut. Se tarkoittaa sitä, että vähemmistöyhteisön jäsenet tiedostavat henkilökohtaisen toimintansa tärkeyden ja ottavat itse vastuun kielensä kohtalosta. Varsin tavallista on, että vähemmistö sysää vastuun kielen revitalisaatiosta koululle, valtiolle tai pienelle aktivistijoukolle. Opiskelijoiden haastattelemien vuokkiniemäläisten näkemys karjalan kielen revitalisaatiosta on yleensä se, että se tapahtuu Petroskoissa: puuhatkoot aktivistit siellä, eihän tavan rahvas voi tehdä mitään (Kuokkala et al. 2004). Vuokkiniemäläisiä ei tästä asenteesta voi syyttää. Kansalaisten usko henkilökohtaisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa on koko Venäjällä syystäkin heikko, eikä kansalaisaktiivisuus juuri houkuttele oloissa, joissa oman perheen hengissä pitäminen vie usein kaikki voimat. Karjalan kielen vähälukuisille aktivisteille täytyy antaa täysi tunnustus siitä, mitä he ovat tehneet karjalan kielen hyväksi siinä lyhyessä ajassa, jonka kielen revitalisaatio on ollut mahdollista. Viidessätoista vuodessa ei vielä muuteta kielenpuhujien ja enemmistön edustajien asenteita, yhteiskunnan rakenteita ja historian raskasta taakkaa.

10. Lopuksi

Olen tässä esityksessä antanut melko synkän kuvan karjalan kielen nykytilanteesta, mutta missään nimessä en halua ennustaa kielelle yhtä synkkää tulevaisuutta. Viime vuosikymmenien aikainen vähemmistöjen maailmanlaajuinen etninen herääminen ja kielellinen revitalisaatio ovat usein tulleet enemmistöille täytenä yllätyksenä, kun on totuttu ajattelemaan, että yhteiskunnan modernisaatio tarkoittaa auttamatta vähemmistöjen assimilaatiota. Pohjoiskalotin kielten tutkijat puhuivat vielä 1980-luvun alussa esim. kveenistä kuolevana kielenä, kunnes kveenit itse huomauttivat, etteivät he ole mihinkään kuolemassa, eikä heidän kieltäänkään pitäisi haudata elävältä. (Lindgren 2000: 245–246.) Monen saamelaiskielen nykytilanne on paljon valoisampi kuin vuosikymmenten takaiset ennusteet antoivat ymmärtää. Inarinsaamen kielen viime vuosien aikainen kehitys on esimerkki siitä, että revitalisaatio voi tuottaa näkyviä tuloksia hämmästyttävän lyhyessä ajassa (ks. Olthuis 2000 ja 2003; Pasanen 2004). Karjalan kieli taistelee samoja vihollisia vastaan kuin muutkin maailman uhanalaiset vähemmistökielet: aikaa ja assimilaatiota. Ehtiikö revitalisaatio tepsii ajoissa?

Karjalaiset tarvitsisivat nähdäkseni nykyistä tehokkaampia aseita assimilaatiota vastaan. Resurssit olisi kohdistettava nykyistä vahvemmin siihen, että karjalasta saataisiin lapsille ja nuorille aktiivinen käyttökieli. Tarvitaan laajaa kak-

sikielisyysvalistusta lasten vanhemmille, kielipesiä joka kylään ja kaupunkiin, karjalankielisiä kielikympyluokkia kouluihin, perinteitä ja moderneja ilmaismuotoja yhdistävää etnofuturismia (ks. esim. Sallamaa 2005), omakielisiä lastenohjelmia ja sarjakuvia – ja ehdottomasti myös selkeästi velvoittavia kielilajeja, virallista statusta ja enemmistön rahallista ja moraalista tukea. Hitunen ylpeyttä ja omanarvontuntoa suhteessa venäjänkielisiin ei olisi pahitteeksi. Karjalainen kohteliaisuus kun tarkoittaa nykypäivän Karjalassa sitä, että koko ajan pitää puhua venäjää, koska joka paikassa on aina joku, joka ei ymmärrä karjalaa. Pitäisi myös päästä eroon ajatuksesta, että karjalan kieli kuuluu vain kieltä täydellisesti hallitseville umpikarjalaisille. Vähemmistökielen tulevaisuuden kannalta ei ole vaarallista, jos kieltä käytetään, vaikkei sitä hallittaisi täydellisesti. Tärkeintä on, että sitä käytetään.

Lähteet

- Aikio, Marjut 1988: *Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä. Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910–1980*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 479. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Anttikoski, Esa 2003: The problem of dialectal differences in the creation of a unified Karelian literary language: the experience of the 1930s. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian. Papers from the Karelian session of the 11th International Conference on Methods of Dialectology*. Studies in Languages 38. Joensuu: University of Joensuu. 29–36.
- Fishman, Joshua 1991: *Reversing language shift. Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages*. Multilingual Matters 76. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Fishman, Joshua (toim.) 2001: *Can threatened languages be saved? Reversing language shift, revisited: a 21st century perspective*. Multilingual Matters 116. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Hinton, Leanne & Ken Hale (toim.) 2001: *The green book of language revitalization in practice*. San Diego: Academic Press.
- Huss, Leena 1999: *Reversing language shift in the far north. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala: Uppsala Universitet.
- IVPN 1989 = *Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija 1989 goda. Tom VII. Nacional'nyj sostav naselenija SSSR*. Statističeskij komitet sodružestva nezavisimyh gosudarstv.
- Jeskanen, Matti 2003: Prologue. – Esa Anttikoski (toim.), *Developing written Karelian. Papers from the Karelian session of the 11th International Conference on Methods of Dialectology*. Studies in Languages 38. Joensuu: University of Joensuu. 5–19.
- Jeskanen, Matti 2005: Karjalan kieli ja karjalankieliset Suomessa. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset: Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Studia Carelica humanistica. Joensuu: Joensuun yliopisto. 215–285.

- Kuokkala, Juha & Laitinen, Sonja & Melin, Tarja & Pynnönen, Outi & Riikola, Kirsi-maria 2004: *Karjalan kielen tulevaisuus? ”Ei suata sanuo”*. *Kielisosiologinen tutkimus Vuokkiniemen kylässä*. Kenttätyökurssin lopputyö. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. [<http://users.tkk.fi/~jkuokkal/tutki/vuokkirapo.pdf> 12.12.2005.]
- Lindgren, Anna-Riitta 2000: *Helsingin saamelaiset ja oma kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 801. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Markianova, Ljudmila 2005: Karjalan kieli rajantakaisessa Karjalassa. – Paula Kokkonen (toim.), *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica 21.9.–16.11.2004*. Castrenianumin toimitteita 64. Helsinki: M. A. Castrénin seura – Suomalais-Ugrilainen Seura – Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. 59–66.
- Nieminen, Markku 2002: Antakaamme ihmisten puhua äidinkieliään. – *Karjalan Sanomat* 6.11.2002, s. 9.
- Olthuis, Marja-Liisa 2000: Inarinsaamen kielen vuosisadat. – *Virittäjä* 104: 568–575.
- Olthuis, Marja-Liisa 2003: Uhanalaisen kielen elvyttäminen: esimerkkinä inarinsaame. – *Virittäjä* 107: 568–579.
- Pasanen, Annika 2003: *Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. [http://www.helsinki.fi/hum/sugl/oppimat/AnnikaPasanen_gradu.pdf 12.12.2005.]
- Pasanen, Annika 2004: Inarinsaamelainen menestystarina – kielipesästä kaksikielisyys-teen. – Sirkku Latomaa (toim.), *Äidinkieli ja toiset kielet, Pohjoismainen kaksikielisyystyöpaja Tampereella 18.–20.10.2002*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Series B 1. Tampere: Tampere University Press. 126–133. [<http://tampub.uta.fi/tup/951-44-5999-7.pdf> 12.12.2005.]
- Pasanen, Annika 2005: Kielipesätoiminta osana karjalan ja inarinsaamen kielen revitalisaatiota. Paula Kokkonen (toim.), *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica 21.9.–16.11.2004*. Castrenianumin toimitteita 64. Helsinki: M. A. Castrénin seura – Suomalais-Ugrilainen Seura – Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. 67–81.
- Sallamaa, Kari 2005: Etnofuturismi ja suomalais-ugrilaiset kirjallisuudet. – Paula Kokkonen (toim.), *Sukukansaohjelman arki. Suomalais-ugrilainen perintö ja arkipäivä. Studia Fenno-Ugrica 21.9.–16.11.2004*. Castrenianumin toimitteita 64. Helsinki: M. A. Castrénin seura – Suomalais-Ugrilainen Seura – Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos. 159–173.
- Salminen, Tapani 1998: Pohjoisten itämerensuomalaisten kielten luokittelun ongelmia. – *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 228. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 390–406.
- Sarhimaa, Anneli 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes. Focus on Karelian-Russian language alternation*. *Studia Fennica, Linguistica* 9. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Torikka, Marja 2004: *Karjala – kieli, murre ja paikka*. Toim. Raija Miikkulainen, kartat Anneli Hänninen. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 129. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. – <http://www.kotus.fi/verkkojulkaisut/julk129/index.shtml> 12.12.2005.
- VPN 2002 = *Vserossijskaja perepis' naselenija 2002 goda*. Federal'naja služba gosudarstvennoj statistiki. – <http://www.perepis2002.ru> 12.12.2005.
- Zaikov, Pekka 2000: Karjalan kielen opettamisesta Karjalan Tasavallassa. – Helena Sulkala (toim.), *Kieli- ja kulttuurikontaktit. Kieli ja kulttuuri päiväkodissa, koulussa ja opettajankoulutuksessa -seminaari 6.–7.5.1999*. Oulu: Oulun yliopisto. 23–30.
- Zaikov, Pekka 2001: Mitä karjalan kielen säilyttämiseksi olisi tehtävä? – Niina Määttä & Helena Sulkala (toim.), *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti III*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja. Oulu: Oulun yliopisto. 78–84.

Annika Pasanen <annika.pasanen@helsinki.fi>
Angelintie 411A
FI-99870 Inari/Aanaar